

НАЦИОНАЛНОТО В ИМПЕРИЯТА. ЧОВЕШКИЯ КАПИТАЛ И ИКОНОМИКАТА НА РУСЧУК НА ГРАНИЦАТА НА ДВЕ ЕПОХИ (1864–1880)

Кристиян ВЪЛЧЕВ

Abstract: In the present work the development of Ruse on the border of two ages, marked by their typical characteristics, is considered. The aftermaths of the Crimean War and the Reforms in the Ottoman Empire are continuously examined. The development of the crafts, building construction and industry is traced. The researched period is divided into three chronological sections. A general conclusion for the development of Ruse in the examined period is offered.

Key words: economic history, human capital, revival

JEL: N01; N83

Днес ежедневно се правят проучвания, относно състоянието на икономиката, ролята на факторите за икономическо развитие и важното значение на човешкия капитал. Все по-малко учените правят опит да осмислят ролята на променливите от дистанцията на времето. Преходът от една политическа система към друга е твърде нееднозначен и несъизмерим. Ролята на човек не е еднозначна и разглеждана под различен ъгъл, но не и чрез анализа на историята.

Възраждането в българската икономическа история е време на преход от едно управление към друго и съграждането на нови разбирания в стопанския живот. Това е време на преосмисляне на представите за развитие и отпавна точка за анализ на значимите променливи.

Целта на настоящата работа е от дистанцията на времето да представи границата на две епохи. Съществува ли зависимост и какви са последствията за икономиката и човешкия фактор? Настъпва ли промяна и какво е нейното влияние?

Интересът към развитието на стопанството по българските земи преди Освобождението е породен от процесите, които са настъпили в Османската империя в резултат на проведените реформи след Кримската война 1853–1856 г. В българските провинции се осъществява небивал до това време размах на политиката на Портата, съчетан с ново административно деление

и опит за европеизиране на империята. Изграждат се пътища, мостове, сгради и се провежда политика към по-активно включване на подвластното немюсюлманско население в стопанските и административни процеси на страната.

През XVIII и началото на XIX в. българските земи заедно с цялата икономиката на Османската империя преживяват момент на важни стопански промени. Те са предизвикани от пълното проникване на парично-стоковите отношения. Това се изразява чрез широката възможност за покупко-продажба на стоки. Стоково-паричните отношения засягат най-чувствително градското стопанство. Старите занаяти се усъвършенстват, появяват се нови. Тласък в тази насока дава ферманът от 1773 г. на султан Мустафа III. В него еснафските организации започват да произвеждат значителна част от промишлената продукция, необходима за населението и за износ [Genchev, N. 1981: 46–49].

В средата на XVIII в. Русе прави впечатление на европейските пътешественици с добре организираното си занаятчийско производство. В 1768 г. Ернст Клееман посещава града и вижда, както той ги нарича, фабрики за кожи (сахтяни), восък, тютюн, вълнени сукна, преден памук, коприна.“ [Jeinov, I. 1989: 97]. Петдесет години по-късно Щоймер също пише за фабрики за муселин, платове, изделия, ленени тъкани и други манифактурни стоки. Едно интересно сведение дава информацията, поместена в материал посветен по случай на 50 годишнината от Освобождението: „Русчук е бил пристанище на Дунава. В него се разтоварвали: храни, вълна, кожи, колониални стоки, каменни въглища, ориз, чай, дървенъ материалъ, захар, плодове и стафиди. В Русчукъ са процъвтывали занаятите: ковашкият, железарският, шлосерство, бривари, ножари, налбанти, казанджии, часовникари, златарство, плетачество, тъкачество, мутафчийство, сапунарство, бояджийство, дюлгерство, каменарство, книговезство, абаджийство, терзийство, кроячество, памукчии, юрганджии, кожарство, опиничарство, обушарство, седларство и прочее. Русчук е бил единствения град, от който били изпращани стоки по цяла България.“ [Popov, N. 1928: 43–44]. По нататък в материала е поместено кратко представяне на данъчната система, почиваща на съвременните икономически трактовки: „нисък данък, голяма събираемост“, а именно:

„Данъкът е бил съвсем малак. Властите са определяли градския и държавен данък. За събирането му, предавали списък на всяка махала. Махалата назначавала бирник, който да събере сумата от жителите на махалата. Ако бирникът злоупотреби събраната сума, жителите от махалата втори пъти я плащали, защото те сами избират бирника и гарантират за неговата честност. Имало такива случаи: двама бирници, злоупотребили събраните суми. Властта задължила махленците да внесат втори път същата сума. Всеки от жителите на махлите дал припадащата му се сума, като я наричал: „Трифон и Стефан парася“, имената на крадците – бирници.“ [Popov, N. 1928: 43–44].

Друг материал отново посветен на Русе преди въвеждането на реформите ни дава информацията за търговията, занаятчийството, индустрията и съобщенията: „Като пристанище на Дунава и намиращ се на път от Букурещ и Седмиградско за Цариград, Русе в турско време отдавна е успял да се развие като първостепенен търговски център, в който отначало главна роля са играли дубровнишките търговци, а през 1759 г. френският консул Пейсонел, който обикалял черноморските и крайдунавските градове, намерил в Русе само 3 дубровнишки къщи, понеже търговията била преминала вече в други ръце. Описвайки града като един от най-важните търговски посредници между Румъния и европейските манифактурни промишлени центрове, Пейсонел между другото пише: „Русенските търговци владеят цялата вносна търговия на Румъния. Те доставят най-различни стоки от най-далечните места, посещават редовно панаирите в Одрин, Узунджово, Цариград, Солун и др. Такива търговски центрове и всички доставяни от тях стоки от Русе са бивали изпращани в най-различни румънски градове, където ги продавали с добра печалба“ [Parnakov, S. 1936: 14–16].

Тази картина обаче среща противоречие публикувано от Дойков: „От септември 1864 г. Русчук станал център на вилаета, но видът му бил твърде неподходящ за новите функции. За изостаналия и занемарен град д-р Иван Богоров пише в книгата си „Няколко дена разходка по българските места“. За „голята сиромашия“ можело да се съди от хората, които ходели „с разкъсани и закърпени дрехи, боси, без обуца и гологлави, уж по влашка мода“. Улиците на града били криви, кални и често задънени – „кърсокак“.

Срещу сегашния „Макдоналдс“ имало гьол, използван за „плаж на градски биволи“. Първите опити да се разкраси града Феликс Каниц оценява така: „Русчук прилича на жена, която с грим, червило, разни мазила и изкуствени менки напразно се мъчи да скрие грозотата си...Нито мазилките, скриващи пукнатините на постройките, нито тържествено крачещите енедита, облечени в черните палта на реформата, или фиакрите а ла франка, минаващи по площада, могат да заблудят изследователя.“ [Doikov, V. 2008: 31].

Промените настъпили след като Русе е определен за център на Дунавския вилает, безспорно потвърждават ускореното му развитие. В изследваните материали не се среща противоречие по този въпрос, което свидетелство е изследвано в икономически план от авторите още в началото на XX век: „Всички тия обстоятелства са допринесли извънредно много за процъфтяването на града като търговски и културен център на международни съобщения и връзки и в 1864 год. Русе станал столица на целия Дунавски вилает, включващ в границите си почти цялата сегашна Северна България, една голяма част от Югозападна България с целия Софийски окръг и областта около Ниш, Пирот и Враня а едновременно с това и откритите в 1862 год. консулства на Франция, Австрия и Русия в Търново били преместени в Русе.

Освен търговията в Русе било силно развито занаятчийството, като с последното се занимавали по-вече ония, които не са били заангажирани със земеделие или търговия. Занаятчийството тук е било в разцвета си и вървели занаятите: абаджийство, ковачество, железарство, кожухарство, цървуларство, обушарство, седларство, ножарство, налбантство, меникарство, златарство, часовникарство, тъкачество, плетачество, терзийство, кроячество, памукчийство, юрганджийство, дялгерство, каменарство, книговезство, сапунарство и пр.“ [Parmakov, S. 1936: 14–16]

Има сведения, че в града известно време работи шаечна манифактура. В 15 табакхани се обработват различни видове кожи. Силно развита е обработката на животинска продукция. В 5-6 салхани се колят годишно до 3 хил. глави добитък. По същото време в Русе има 7 действащи мелници, някои от които са задвижвани с парен двигател. Създават се и по-големи предприятия от фабричен тип. Така в средата на 50-те години на XIX в. в Русе функционира фабрика за барут с 50 работника. След голяма експлозия фабриката е

отново възстановена и през 60-те и 70-те години тя е най-голямото предприятие от този вид в българските земи. До средата на 70-те години на XIX в. в Русе се откриват 4 тютюневи фабрики и 1-една пивоварна. След откриването на жп линията Русе – Варна, през 1866–1867 г., тук се построява локомотиво-вагонна работилница на английската компания, която експлоатира линията. Работилницата се обслужва от 35 души и е съоръжена с парна централа, задвижваща чрез трансмисия всички монтирани машини в предприятието. През 1868 г. Пароходното дружество „Индарей Нахрие“ открива в Русе работилница за ремонт и строеж на кораби, в която работят 30 души. Машинното оборудване на тази работилница също се задвижва от парен двигател. Своеобразно голямо модерно предприятие е и създадената през 1865 г. държавна печатница, в която се издава вилаетският в „Дунав“. Тя е снабдена с модерни машини от австрийската фирма „Кайзер“ и в нея са ангажирани като работници 15 българи, 10 турци, 2-ама чужденци и 25 заторници [Zlatev, L. 2010: 81–82].

Следвайки неокласическите схващания за постоянния непрекъснато нарастващ темп на развитие на икономическата система е нормална дадената оценка: „До освобождението въ Русе не е имало никаква индустрия, освен ако се смятат за индустриални предприятия съществуващи в града 2 парни мелници (известната сега „Папа Маноли“) с 2 камъка, построена в 1868 год., и оная на капитан Яни с 8 камъка, построена през 1873 год. И през 1877 год. разрушена, пивоварната фабрика (наречена сетне „Св. Петка – 1878 г.“) с доста слабо и първобитно производство и, най-сетне, коларо-желязарството акционерно дружество, което било основано отъ Митхатъ паша за изработване кола и файтони и извършване преносна служба. Тука му е мястото да се спомене още, че поради силно развитата търговия в Русе „Банкъ Отоманъ“ е открила през 1875 год. Свой банков клон.“ [Parmakov, S. 1936: 14–16]. Това е продиктувано от новото вече икономическо време на индустриалната епоха, когато марксизма, либерализма и зараждащото се кейнсианство оспорват принципите на икономическите променливи и ролята на всяка детерминанта.

Ценни сведения за развитието на занаятите в Русе, за участието на българи в тях и групирането им по махали дават документите, свързани с

плащането на данъците вергия и бедел за 1860 г. Те допълват картината, пресъздадена с помощта на Сметките на църковната община за взети пари за гробове, и я правят максимално достоверна. В 1860 г. българите упражняват повече от 60 занаята. Някои от тях са групирани по махали. Например абаджиите са в Голям и Малък Варош и Чукур; дикиджиите са в махалите Гирдап, Хаджи Али и Абдиш; дюлгерите са в Хиндан, Хюсеин и Юнуз; ковачите са в махалата Бахче; бакалиите са в Хаджи Али, Бекир; месарите са в Гирдап; кръчмите – в Али паша; кундурджиите – в Голям и Малък Варош; мутафчиите – в Гирдап; кожухарите – в Абдиш; чобаните – в Мимиш, Ях капитан и Кятиб; в Нова махала са градинари и копачи. Струпването на занаятчии с еднакви професии в една махала не изключва практикуването на този занаят и в друга. Напротив, във всички останали махали има представители на този занаят. Прави впечатление, че в по-късно създадените махали занаятчиите са по-равномерно разпределени по видове занаяти. Вероятно концентрирането на определени специалности е традиция, запазена от предходните столетия. Допълнителни сведения за материалната база на занаятчиите черпим от книгата за наеми на общинските имоти. За месец ноември 1865 г. от 5 дадени под наем дюкяна 3 са взети от занаятчии – дограмаджия, кожухар и халваджия. През месец декември 1865 г. от 11 дюкяна 7 са дадени отново на занаятчии – кундурджии, халваджия, кожухар, казанджия. За месец януари 1866 г. общината взема наем от 3 дюкяна. Два от тях са дадени на кожухар и тенекеджия. През месец февруари 1866 г. единственият дюкян е нает от терзия. Тези сведения може да допълним с тези от наемите за църковните имоти. В 1866 г. са дадени 14 дюкяна. Всички са наети от занаятчии – 5 кожухари, 3 казанджии, 1 кундурджия, 1 панталонаджия, 1 терзия, 1 тенекеджия, 1 юрганджия и 1 абаджия [Jeinov, I. 1989: 102].

Известна представа за разпределението на занаятчиите по местоживеене ни дава Книгата за царския данък бедел и рергия от ноември 1867 г. до ноември 1868 година.

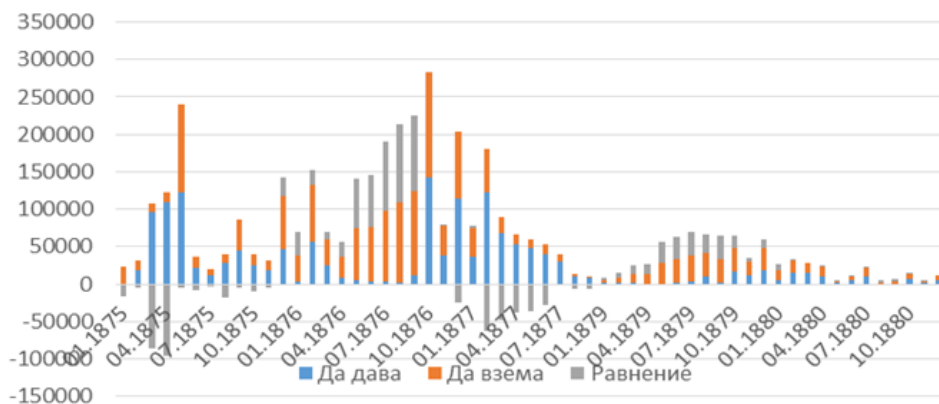
1. В махалата Варош няма нито един занаятчия от 94 души;
2. В Батинли – 3 терзии, 2 бакали, 1 гемиджия, 2 дюлгери от 19 души;
3. В Хаджи Али – 1 гойдарджия, 1 дерменджия (воденичар – бел. И. Ж.), 2 касапи, 2 бакали, 8 дюлгери, 3 терзии, 1 механджия, 5 дикиджии от 89 мъже;

4. В Бахче – 2 терзии, 11 ковачи, 2 табаци, 2 дюлгери, 1 кожухар, 1 абаджия от 64 мъже;
5. В Хандан – 4 дюлгери, 1 овчар, 2 абаджии, 2 бакали, 5 дикиджии от 34 мъже;
6. В Абиш – 3 абаджии, 2 бакали, 1 бахчеванин, 3 механджии, 1 казанджия, 1 куюмджия, 1 терзия, 3 дикиджии, 1 мутафчия от 66 мъже;
7. В Сюлейман – 10 дюлгери, 1 дикиджия, 1 мутафчия, 1 терзия, 1 абаджия, 1 марангоз, 3 ковачи, 1 касап, 1 говедар, 1 гайтанджия, 1 чирак от 75 мъже.;
8. В Сюлейман, турска махала – 4 дюлгери, 3 ковачи, 1 терзия, 2 овчари, 1 гайтанджия, 2 дикиджии от 42 мъже;
9. В Хаджи Мемиш – 5 овчари, 1 говедар, 2 арабаджии, 4 дюлгери от 83 мъже;
10. В хаджи Хюсеин – 3 грънчари, 1 овчар, 4 терзии, 1 говедар, 1 орач, 3 дюлгери от 72 мъже;
11. В Мечка – 6 абаджии, 2 овчари, 2 грънчари, 1 табак, 2 арабаджии, 1 гайдар, 3 дюлгери от 50 мъже;
12. В Юнуз – 3 бозаджии, 3 абаджии, 1 говедар, 7 дюлгери, 1 талигаджия, 2 терзии от 63 мъже;
13. В Кятип – 3 дюлгери, 1 абаджия, 1 механджия, 1 бакалин, 1 терзия от 38 мъже;
14. В Яхъ капитан – 1 абаджия, 1 чобан, 1 дюлгер, 1 фурнаджия от 40 души;
15. В Гирдап – 9 овчари, 6 абаджии, 9 дикиджии, 6 дюлгери, 1 соватчия, 2 чешмеджии, 2 чападжии, 2 мутафчии, 3 ковачи, 3 терзии, 9 касапи, 1 бозаджия от 110 мъже;
16. В Чукур – 1 пастърмаджия, 1 дикиджия, 3 абаджии, 1 дюлгер от 18 мъже;
17. В Рорената махала – 1 казанджия, 3 ковачи, 4 дикиджии, 1 бакал, 2 дюлгери, 3 терзии от 30 мъже;
18. В Новата махала – 4 бахчевани, 1 касапин, 2 чападжии от 59 мъже;
19. В Али паша – няма от 37 мъже;
20. В Хаджи Бекир – 1 касапин, 3 механджии, 4 абаджии, 3 терзии, 4

бакали, 1 овчар, 1 чападжия, 4 гемиджии, 1 кундурджия от 52 мъже [Jeinov, I. 1989: 102].

Русенци се занимават с различни занаяти и между тях дори има и един „архетектор“ – хаджи Станчо Данаилов. На 13.IV.1860 г. той сключва договор за подновяване и разширяване на църквата „Св. Никола“ в Разград. „Знайният автор“ я завършва на 4.VIII.1860 г., както е определено в договора [Vasiliev, A. 1965: 682–683]. Русенската община притежава през 1876 г. 2 фурни, 14 дюкяна и 1 магазин на казанджийската, дикиджийската и на абаджийската чаршия. Един от тези дюкяни е подарен от първомайсторите на кръчмарския еснаф Ангел П. Ангелов, Симеон Филчев, Петко Димитров и Никола Златович [Jeinov, I. 1989: 102].

Сведенията за следосвобожденския период са прекалено оскъдни и абстрактни. Данните предоставени и от Любомир Златев и от Иво Жейнов, работещи в тази тематика, избягват 1878 – 1880 г. и последващите няколко години. Поради тази причина, а и от сведенията в приходно-разходната книга на Доростолската и Червенската митрополия в графичната тенденция за периода 1775–1880 г. се вижда следната зависимост:

Фигура 1. Динамика на приходно-разходната книга на Доростолската и Червенската митрополия

От 1875 до 1877 г. е съществувала развита пазарна активност, което драстично контрастира със следосвобожденския начален период. Също така от 1879 година воденето се извършва по различен начин – да взема е в лявата част, да дава – дясната. Вижда се че водещият има по-малки познания тъй

като само е спазвал хронологията на равняването, без подробно да вписва окончателно да дава или да взема. Друго характерно е че вече е заведена под наименованието: – „Каса Привременно общински касиер Митю Цонков, Русчук“. На хвърчащи листи и неподредено са отчетите за следните месеци 01–03, 06, 07, 10–12.1877 г., което дава основание да се твърди, че в резултат от провежданите военни действия не е имало строга отчетност или ако тя е съществувала, то е било фигуративна.¹

Подробна информация представя в труда си Мартин Иванов: „Брутният вътрешен продукт на България 1870-1945 г.“ [Ivanov, M. 2012: 88–100], който може би най-пълно е направил статистически допускания по няколко основни характеристики: територия, селско стопанство, индустрия и занаяти, услуги, ценови индекси и население, но с условен характер на база на отделни данни от различни териториални единици. Там на база на изчисления и приравнения по територия и население е направен количествен анализ на Общото производство на България, изчислено на база земеделски култури, около 1870 година и същото производство изчислено около 1880 година. В изчисленията обаче ясно се вижда твърде голямата неопределеност породена от определянето на етническите територии на България преди и след Освобождението. Това ясно проличава в обобщаващата графа, която изцяло изключва Одринския вилает за производството през 1870 година, а тази от 1880 година обобщава Княжество България и Южна България. Неслучайно авторът избягва прякото съпоставяне на данни 1870 към 1880 година, а ги представя в отделни таблици – съответно таблица 54 и таблица 55 [Ivanov, M. 2012: 88–100].

От изложеното следва да се заключи, че изследването на Мартин Иванов е обобщаващо, т.е. обхваща приравнена територия на България, а не столицата на Дунавския вилает Русе. Както нееднократно беше отбелязано, Русе е бил водещ в Дунавски вилает, а от цитираните източници и в цяла доосвобожденска България.

Разбира се, важно е бъдещите изследвания в тази насока да открият по-прецизно изходната индустриална база, от която тръгва Русе, помогнала му в следващите десетилетия да се превърне в един от най-големите индуст-

---

¹ ОДА, ф.43 К, оп.1, а.е. 36

риални центрове на страната. Според проучванията за икономическото състояние на страната до втората половина на 80-те години на XIX в. в околностите на Русе функционират десетина „добре устроени воденици“, а в самия град – една фабрика за производство на гьон на „Пенков-Павлов и Сие“, една печатница, две фабрики за бира – едната на Хаберман, а другата на Савва Велезчиев, и няколко фабрични заведения за спирт, сапун и свещи. Освен пивоварната на Хаберман, която е създадена от австриец, останалите „фабрики“ са собственост на местни предприемачи. Материали за печатницата се внасят от Австро-Унгария и Румъния, а волски кожи за кожената фабрика – от Русия. Другите сурови материали се набавят от местното селскостопанско производство. Продукцията на всички тези предприятия се пласира изключително в рамките на окръга. Заплатите на ангажираните чужденци в пивоварната на Хаберман се движат от 80 до 200 лв., а за останалите заведения, където работят изключително български работници – от 60 до 150 лв. месечно [Ivanov, M. 2012: 54–56].

От предоставените сведения може да се заключи че съществуват три периода разграничаващи развитието на Русе за периода 1860–1880 г. Първият е свързан с последиците от Кримската война 1853–1856 г. и желанието на страните победителки Османската империя да предприеме реформи, които да гарантират устойчивото ѝ стопанско развитие. Условно този период може да бъде обвързан до 1864 г., когато е прието новото административно деление и Русе е определен за център на Дунавския вилает, обхващащ обширни територии на днешна България. Неминуемо всеки административен център претърпява стопански възход, който нееднократно илюстрирахме и доказахме в изложението. Това се потвърждава и в обобщаващата картина, описана от Дойков: „Преди Осво-бождението във вилаетския Русчук са се намирили почти половината от индустриалните предприятия в Туна вилает – фабрики с машини и парни двигатели. Това са Корабостроителницата с 50 работници, Барутната фабрика – една от най-големите в Турция, на основата на добиваната селитра – главна съставка на барут (през 1855 г. става експлозия, при която са убити 18 души), железопътно ремонтно предприятие – Тракцията, за поправка на локомотивите и вагоните от първата жп линия Русчук – Варна, Вилаетската печатница – най-голямата във вилаета, две

парни мелници – „Папа Маноли“ от 1868 г. и „Капитан Яни“ от 1873 година – най-голямата във вилаета (с 8 камъка, на 4 етажа, разрушена от бомбардировките през време на Освободителната война 1877 г.). Според годишника на Дунавски вилает в устието на р. Русенски лом работели 7 воденици. Бирената фабрика „Света Петка“ е вероятно много по-стара, защото във в. „Дунав“ е отбелязано, че през 1868 г. за фабриката били доставени въглища от Мачин. За създаването на Фабриката за алкохолни напитки на Г. Петру се сочи годината 1870. От 1873 г. фигурират данни за Маслобойната фабрика на Хаджи Саид бен Абдулахалим в махалата Дами и Атик, от 1876 г – за Парната бояджийска фабрика на Стоилов – Попов.“ [Doikov, V. 2008: 44]. Що се отнася до следосвобожденските първи години картината е коренно различно описана от Златев, по следния начин: „...крайдунавските градове в първите следосвобожденски години в стопанското си развитие срещат същите трудности, каквито и останалите градски центрове в страната. Липсата на достатъчен капитал, западащото занаятчийско производство, бавната и неуверена индустриализация, недобрите комуникации и слабото разгръщане на банково-кредитната система са също характерни за тях през този период. Географският фактор, в миналото благоприятстващ социално-икономическото им развитие, в новите политически и икономически условия след Освобождението постепенно губи своето решаващо значение. Забавят се стопанският напредък на крайдунавските градове, протичащите демографски процеси в тях и най-вече – относително слабото нарастване на населението им.“ [Zlatev, L. 2010: 142] Този период условно може да бъде причислен към третия период, обхващащ годините 1877–1880 г.

REFERENCES

Doikov, Vasil. 2008. *Биографията на един вечен град* [Biografiata na edin vechen grad]. Silistra: Izd. “Kovachev”. (in Bulgarian)

Genchev, Nikolai. 1981. *Българското възраждане*. [Balgarskoto vazrajidane]. Sofia. (in Bulgarian)

Ivanov, Martin. 2012. *Брутният вътрешен продукт на България 1870–1945 г.* [Brutnia vatreshen product na Bulgaria 1870–1945]. Sofia: Izd. “Sila”. (in Bulgarian)

Jeinov, Ivo. 1989. *За развитието на занаятите в Русе през XVIII–XIX в., Годишник на музеите от Северна България.* [Za razvitiето na zanaiatite v Ruse prez XVIII–XIX v.]. Varna: “Izdatelstvo Georgi Bakalov”. (in Bulgarian)

Попов, Nikola. 1928: Описание на Русчук за времето от 1860 до 1879 година. [Opisanie na Ruschuk za vremeto ot 1860 do 1879]. Ruse: “Pечатnitsa Dimitar Petrov”. (in Bulgarian)

Parmakov, Simeon. 1936. *Русе вчера и днес. Културно-исторически очерк за града от основаването му до наши дни.* Русе. [Ruse vchera I dnes. Kulturno-istoricheski ocherk za grada ot osnovavaneto mu do nashi dni]. Ruse. (in Bulgarian)

Vasiliev, Asen. 1965. *Българските възрожденски майстори.* [Balgarskite vazrojdenski maistori]. Sofia. (in Bulgarian)

Zlatev, Lubomir. 2010. *Стопанското развитие на крайдунавските градове след освобождението до войните (1878–1912 г.).* [Stopanskoto razvitie na kraidunavskite gradove sled osvobojudenieto do voinite (1878-1912g.)]. *Аламанак за историята на Русе*, 2010, 79-154 стр. (in Bulgarian)

Correspondence address:

Kristian Valchev

University of Ruse, Department of Economics

Studentska 8. 7017 Ruse

Tel.: (+ 359) 885 645064

E-mail: kvalchev@uni-ruse.bg